

TOTEM

Tidsskrift ved Afdeling for Religionsvidenskab
og Arabisk- og Islamstudier, Aarhus Universitet
Nummer 27, efterår 2011
© Tidsskriftet og forfatterne, 2011

ISRAELITISK RELIGION OG TIDLIG JØDEDOM

Toraens status og funktion i gammeltestamentlig religion og tidlig jødedom

Af stud. mag. ved Afdeling for Religionsvidenskab og Arabisk- og Islamstudier

Agnete Aagaard

Indhold

1. Indledning	3
2. Redegørelse for Toraens status og funktion i gammeltestamentlig religion	3
2.1. Israel som samfund med særlig guddom	4
2.2. Velsignelse og forbandelse	5
2.3 Toraglemsel	5
3. Redegørelse for Toraens status og funktion i tidlig jødedom	6
3.1. Toraens hellighed	6
3.2. Toraens kanonisering, oversættelse og funktion i synagogerne	7
3.3 Velsignelse og forbandelse	8
4. Konklusion	8
5. Litteraturliste	10

1. Indledning

I både gammeltestamentlig religion og tidlig jødedom anses Toraen for at være en direkte åbenbaring fra Jahve, gennem Moses, til israelitterne. Den er central, når det handler om forholdet mellem Jahve, nationen Israel og israelitterne som etnicitet, idet den er grundlaget for opretholdelsen af pagten mellem disse tre instanser. Pagten, der bygger på israelitternes villighed til at adlyde Herrens befalinger og Herrens trofasthed til gengæld, er den samme i gammeltestamentlig religion og tidlig jødedom. Forskellen ligger i det geografiske, som for israelitterne i gammeltestamentlig religion og jøderne i tidlig jødedom ikke er det samme. Dette afspejles blandt andet i de religiøses omgang med Toraen.

Jeg vil i opgaven besvare spørgsmål 1, som lyder: ”Der ønskes en redegørelse for Toraens status og funktion i gammeltestamentlig religion og i tidlig jødedom på grundlag af Deut. 11, 8-21 og Pirkei Avot 1. I besvarelsen skal der inddrages yderligere tekster fra pensum.”

Først vil jeg redegøre for Toraens status og funktion i henholdsvis gammeltestamentlig religion (Deut. 11,8-21) og tidlig jødedom (Pirkei Avot 1) med henvisninger til og inddragelse af centrale temaer fra andet materiale i pensum. Afslutningsvis vil jeg kort sammenfatte Toraens status og funktion med fokus på udviklingstendenser fra gammeltestamentlig religion til tidlig jødedom.

Jeg vil i min besvarelse inddrage de i opgaven angivne kildetekster. Derudover vil jeg inddrage Marianne Schleichers artikel: ”Torah som kult- og kommentarobjekt” (2008), fordi den beskæftiger sig med Toraens status som helligtekst og funktion som kultobjekt.

Tora defineres i denne opgave ved at være 1) den skriftlige del: Pentateuken, som blev givet til Moses på Sinaj (Stefánsson 1998, 324) og 2) den mundtlige tradition, Talmud, som også blev givet til Moses på Sinaj og opretholdt fra generation til generation og i år 200 e.Kr. redigeret af rabbi Jehuda ha-Nasi og nedskrevet i Mishna (Paludan 1998, 532).

2. Redegørelse for Toraens status og funktion i gammeltestamentlig religion

Jeg vil i dette afsnit redegøre for Toraens status og funktion i gammeltestamentlig religion, idet gammeltestamentlig religion er defineret ud fra Hans Jørgen Lundager Jensens definition: Den religion, der er skriftliggjort i Gammel Testamente, betegnelsen ”foruddiskonterer ingen bestemt opfattelse af dens historiske realitet” (Jensen 2007, 22). Redegørelsens primære grundlag er Deut. 11,8-21, som er central for den deuteronomistiske tankegang, idet den omhandler pagten mellem Jahve og israelitterne og dens betydning for Israel. Derudover beskriver teksten konsekvenserne af at følge eller ikke at følge Toraen samt et redskab til at hjælpe på hukommelsen, så Toraen ikke glemmes.

2.1. Israel som samfund med særlig guddom

Toraen gives til Moses som et led i den pagt, som Gud lavede med Abraham. Hans efterkommere skal blive lige så talrige som himlens stjerner, og efter at have været slaver under fremmed herredømme i firehundrede år skal de indtage det land, som Herren har udvalgt (Gen. 15). Under ørkenvandringen, ved hændelsen på Sinaj, grundlægger Gud sit folk Israel som en etnisk størrelse og som samfund for hvem, Toraen spiller en særlig rolle.

Inden Moses går op på Sinaj for at få overdraget dekalogen, de ti bud, har Jahve anvist, hvordan resten af israelitterne skal forholde sig. I det Jahve kommer til syne i en teofani, det guddommelige tilsynekomst, må israelitterne¹ ikke røre ved bjerget. Gør de det, skal de dø (Ex. 19). Det markeres, at det er noget særligt, der skal overdrages; en transcendent, hellig guddom kommer i kontakt med den immanente verden. Religionsfænomenologisk set bryder den guddommelige magt fra ”den anden verden” og ind i ”denne verden”. Under overbringelsen fungerer Moses som medium mellem Jahve og israelitterne. Efter at israelitterne har fået dekalogen, anbringes den i pagtens ark, som herefter får samme status som bjerget Sinaj: rører man ved den, dør man (2. Sam. 6,6-8).

På Sinaj modtager Moses Toraen, heriblandt dekalogen som er den del af lovstoffet, der siges direkte fra Jahve til israelitterne (Jensen 2007, 208). Dekalogens bud kan opdeles i to grupper. Bud nummer 1-4 omhandler Jahve, og udtrykker en mo-

¹ Når folket omtales, er det indirekte at det kun er mænd man beretter om (Jensen 2007, 41).

nolatrisk tankegang, der grundlægger et folk med en særlig guddom, Jahve. Bud nummer 5-10 er universelle, dvs. det er moralske love, som skal til for, at et samfund kan fungere. Budene er med til at grundlægge Israel som et samfund, en ”social enhed” (ibid., 209) idet budene er universelle og gældende for ethvert fungerende samfund. Israels identitet fastlægges altså gennem budene (ibid., 217). Jahve har altså udvalgt israelitterne som sit hellige folk.

2.2. Velsignelse og forbandelse

I Deut. 11,13-18 beskrives, hvad der vil ske, hvis israelitterne henholdsvis husker på Toraen og følger Jahve, og hvad der vil ske, hvis de glemmer den. Hvis de følger befalingerne, vil Jahve ”til rette tid give jeres land den regn, det behøver, både efterårsregn og forårsregn, så du kan høste dit korn, din vin og din olie” (Deut. 11,14), det vil sige israelitterne kan opretholde livet i landet. Jahve fremstår her som en frugtbarhedsgud, en gud der sørger for det nødvendige i forhold til agerbrug. I forhold til det fremmede i Egypten, hvor vandet til agerdyrkningen kom fra floderne, forholder det sig anderledes her. Regnen skal komme fra himlen, og det er Jahve, der styrer det (Jensen 2007, 224). Hvis israelitterne adlyder Jahve, skal de velsignes, og Herren vil lade himlen være åben, så det kan regne (Deut. 28). Han vil holde øje med landet og beskytte det hele året rundt (Deut. 11,12). Men adlyder israelitterne derimod ikke Jahve, vil han ”lukke himlen, så der ikke kommer regn, og jorden ikke giver afgrøde, og så bliver I meget snart udryddet fra det herlige land, som Herren vil give jer” (Deut. 11,17). Han vil sende forbandelse over landet. Det vil blandt andet, udover regnens udeblivelse, sige sygdom og ingen forsvarsmæssig hjælp mod eventuelle fjender (Deut. 28). Det er altså en nødvendighed for landet Israel, at israelitterne holder Jahves befalinger, at de holder deres del af pagten, således at også Jahve holder sin del. Toraen, der indeholder Loven og Herrens befalinger, har derfor en særlig funktion. Den er en forudsætning for, at israelitterne kan holde deres del af pagten og opnå velsignelse i form af frugtbarhed.

2.3. Toraglemsel

Jahve ved, at når israelitterne først er kommet ind i landet, hvor de intet mangler, så har de en tendens til at glemme, hvor al den rigdom kommer fra, glemme Jahve (Deut. 8). Derfor giver Jahve israelitterne et redskab til at huske hans ord: ”Læg jer de ord, jeg her siger, på sinde; I skal binde dem om jeres pande som et mærke. Lær jeres sønner dem(...) Du skal skrive dem på dørstolperne til dit hjem og i dine porte(...)” (Deut.

11,18-21). Israelitterne skal altså sætte mezuzot² på deres dørkarme og binde tefillin³ på deres hånd og pande for at huske Herrens ord, Toraen. Derudover skal de lære det videre til deres sønner. F.eks. skal sønnen i de jødiske hjem hvert år til påske spørge faderen, hvorfor denne aften er speciel i forhold til alle andre aftener. Hvortil faderen fortæller, hvordan israelitterne engang var slaver i Egypten og blev udfriet (Pedersen 1994, 446). På samme måde, som det her er sønnen der er med til at holde påskebegivenheden i hævd, sådan skal han også spørge sin far til toraens betydning.

3. Redegørelse for Toraen status og funktion i tidlig jødedom

Jeg vil i det følgende redegøre for Toraens status og funktion i tidlig jødedom, idet skellet mellem gammeltestamentlig religion og tidlig jødedom sker ved eksilet i Babylon. Folket tager af sted i 587 f.v.t. som israelitter, og det vender tilbage i 539 f.v.t. som jøder. Kildematerialet fra perioden 539 f.v.t. og frem til ca. 200 f.v.t. er tyndt, så den klassiske periode, der kaldes tidlig jødedom, går derfor fra ca. 200 f.v.t. til ca. 200 e.v.t., samme år som Mishna, de mundtlige traditioner, blev redigeret (Paludan 1998, 532). Redegørelsens primære grundlag er Pirkei Avot 1, en del af Mishna, som omhandler omgangen med Toraen samt dens funktion som helligt objekt, der efter templets fald i år 70 ikke længere er permanent knyttet til Jerusalem. Udover den primære tekst henvises til andre dele af pensum samt Marianne Schleichers artikel ”Torah som kult- og kommentarobjekt”.

3.1. Toraens hellighed

I indledningen i Pirkei Avot 1 henvises til urbegivenheden, hvor Toraen blev givet til Moses på Sinaj og derefter overleveret gennem tiderne til Den Store Synagoges medlemmer⁴. I teksten, der består af forskellige rabbineres fortolkninger, fremhæves tre ting: ”Vær forsigtig ved domsafsigelse, oprejs mange disciple og dan et gærde omkring Torahen” (Pirkei Avot 1,1). Toraens status som hellig tekst markeres her ved, at man skal danne et gærde omkring den, der skal være et skel mellem det hellige og profane. I tidlig jødedom afhænger Toraens hellighed også af, hvad den er skrevet på, og hvad den er skrevet med. Den skal være skrevet med blæk på pergamentpapir med

² Mezuzot er små aflange beholdere til montering i dørkarmen. Indeholder dele af Toraen (DSDE 2009b).

³ Tefillin er små læderkasser på læderremme der indeholder dele af Toraen (DSDE 2009c).

⁴ Genetablerede sandhedrin i patriarkatet (Schleicher 2010, lek. 6)

assyrisk skrift. Det er dermed ikke længere teksten, der er hellig, men også selve objektet, den fysiske størrelse Toraen (Schleicher 2008, 43).

Vigtigheden af kendskab til Toraen understreges i Pirkei Avot 1 ved opfordringen til, at man finder sig en studiekammerat eller en lærer, som man følger og studerer Toraen sammen med (Pirkei Avot 1,6). Det understreges igen her, at studiet af Toraen og den rette forståelse er en vigtig del af den religiøse praksis i tidlig jødedom. Men samtidig med studiet fremhæves også vigtigheden af den rette handling: ”Studiet er ikke hovedsagen, men handlingen” (Pirkei Avot 1,17). Toraen er her vigtig i forhold til de rette handlinger. Studiet er vigtigt, men handlingen vigtigere, dog har handlingen ingen betydning, hvis ikke den bygger på Toraen.

3.2. Toraens kanonisering, oversættelse og funktion i synagogerne

Pentateuken kanoniseres i ca. 400 f.v.t., hvor de mundtlige traditioner og fortolkninger af Toraen lever videre helt frem til år 200 hvor Mishna redigeres. Professor i hebraisk litteratur og filosofi Shaye J. D. Cohen beskriver forholdet mellem den mundtlige og den skriftlige Tora på følgende måde: “Similarly the rabbis never precisely defined the relationship of the ‘Oral Torah’ to the written; does the oral derive from the written, supplement it, or interpret it? The answer is all three” (Cohen 2006, 195). Det vil sige, at hverken den skriftlige eller den mundtlige Tora kan stå alene, de hænger uløseligt sammen. Kanoniseringen af Toraen ved Mishna har været med til at markere det jødiske folks identitet, idet det igen understreger den pagt, som Jahve indgik med sit folk i ørkenen.

I år 200 f.v.t. blev Septuaginta⁵ skrevet, dette fik afgørende betydning for den jødiske diaspora, den del af det jødiske folk, der ikke bor i Israel. Hovedsproget i diasporaen var på daværende tidspunkt græsk, og det betød, at jøderne uden for Israel nu fik mulighed for at tage del i dyrkelsen af Toraen og derigennem Jahve (Cohen 2006, 31). Da man efter eksilet var adskilt fra Jerusalem, opstod der i diasporaen et behov for et samlingssted. Synagogerne opstod rundt om i diasporaen som svar på dette behov. Deres primære funktion var i starten oplæsning og undervisning i Toraens lære (Paludan 1998, 779). Cohen beskriver forholdet mellem synagogerne, templet og Toraen således:

The development of the synagogue meant that the Temple, for all its uniqueness, was no longer the only place where people could communicate with God.

⁵ Oversættelse af Toraen fra hebraisk til græsk til diasporajøder i Egypten (Cohen 2006, 31).

The development of prayer and Torah study meant that the sacrificial cult was no longer the only means for reaching God (Cohen 2006, 66)

Templet var altså ikke længere det eneste sted, man kunne få kontakt med Gud, men via personlig bøn og torastudie kunne samme kontakt opnås. Toraens status blev yderligere forstærket ved det andet tempels ødelæggelse i år 70, hvor den efterfølgende fik status som det nye og eneste helligsted. Før var kulten omkring templet centrum for kontakten til det guddommelige, men da dette ikke længere var muligt, blev det nu Toraen, der blev omdrejningspunkt for den religiøse praksis (Schleicher 2008, 42-43).

3.3. Velsignelse og forbandelse

Pirkei Avot giver også udtryk for, hvad der sker, hvis man henholdsvis behandler Toraen rigtigt eller forkert, for eksempel: ”Enhver, som snakker med kvinder skader sig selv, idet han negligerer Torahens ord og sluttelig arver Gehenna” (Pirkei Avot 1,5). Udover, at det her beskrives at Torastudie kun er for mænd, omtales forestillingen om et helvede, Gehenna⁶. Forkert omgang med Toraen fører til Gehenna. Modsat Gehenna er den ”guddommelige gengældelse” eller velsignelse, som man har lov at håbe på, hvis man holder sig væk fra ”en ond nabo” (Pirkei Avot 1,7). Den guddommelige gengældelse eller forestillingen om et kommende rige findes nærmere beskrevet i Enoks bog fra 300 f.v.t. Enok bliver rykket op i den himmelske sfære og ser fire forskellige rum, hvor retfærdige, syndere, store syndere og uretfærdige skal være efter deres død. Tidlig jødedom er altså en frelsesreligion i den forstand, at man frelses til en anden æon eller tidsalder alt efter, hvor retfærdig man har været, eller hvor godt man har efterlevet Toraen (Schleicher 2010, lek.3).

4. Konklusion

Pagten, og Toraen, som middel til pagtens opretholdelse spiller i både gammeltestamentlig religion og tidlig jødedom en stor rolle. Det jødiske folk, som etnisk størrelse, og Israel, som nation, var og er Guds udvalgte folk og land. Folket er særligt, idet det har en særlig guddom, Jahve. I gammeltestamentlig religion havde Toraen status af at være Jahves åbenbarede ord, hvilket det også har i tidlig jødedom.

Hvis man betragter Toraens status og funktion i gammeltestamentlig religion og tidlig jødedom, er det centralt for begge retninger, at Jahves pagt med hans udvalgte folk skal opretholdes gennem efterlevelse og retmæssig overholdelse af Toraen. Den

⁶ Gehenna er jødernes betegnelse for helvede (DSDE 2009a)

rette overholdelse af pagten fører i begge tilfælde til velsignelse, men hvor velsignelse i gammeltestamentlig religion opfattes som regn og frugtbarhed, har man i tidlig jødedom en forestilling om en ”kommende verden”.

Toraen går dog fra, i gammeltestamentlig religion, at definere israelitterne som samfund og nation til i tidlig jødedom at omhandle det enkelte individs forhold til Gud og studie af Toraen. Dette både som følge af spredningen af jøderne til diasporaen efter eksilet og efter templets ødelæggelse i år 70 e.v.t. Efter templets fald blev Toraen det nye helligsted.

Også i dag har Toraen en helt særlig status i jødiske familier. Toraen er for det meste placeret i synagogen, men man må gerne have et eksemplar i hjemmet, forudsat at rummet, hvor den er anbragt, er forbeholdt Toraen og de handlinger, der vedrører den. Torarullen i nutidens synagoger opbevares også stadig i skabe specielt beregnet dertil, og som fordrer en særlig omgang, ligesom det allerhelligste i templet, hvor pagtens ark med Toraen blev opbevaret (Schleicher 2008, 45).

5. Litteraturliste

Bibelen

1992 *Bibelen*, Det danske bibelselskab, København.

Cohen, Shaye J. D.

2006 *From the Maccabees to the Mishnah*, Westminster John Knox Press,
Louisville

Jensen, Hans Jørgen Lundager

2007 *Gammeltestamentlig religion. En indføring*, Forlaget ANIS, Frederiks-
berg C.

Paludan, Peter Steensgaard

1998 "Mishna", *Gads bibelleksikon*, Gads Forlag, København, 532.
"Rabbiner, rabbinsk", *Gads bibelleksikon*, Gads Forlag, København, 661.
"Synagoge", *Gads bibelleksikon*, Gads Forlag, København, 779.

Pedersen, Sigfred (red.)

1994 "Pesachim" X, 1-9, *Mishnah, Den nytestamentlige tids historie*, Aarhus
Universitetsforlag, Aarhus, 446-448

Salomonsen & Winther (red.)

2001 Pirkei Avot 1, *Mishnah in: Jødedommen – Religiøse tekster gennem
2000 år*, bind 1, Spektrum, København, 89-91

Schleicher, Marianne

2008 "Torah som kult- og kommentarobjekt", *Religionsvidenskabeligt Tids-
skrift* 52, 39-52

2010 lektion 3: "Trosforestillinger", forelæsning d. 10.11.10.

lektion 6: "Helligtekster", forelæsning d. 01.12.10.

Stefánsson, Finn & Asger Sørensen

1998 ”Loven”, in: *Gyldendals religionsleksikon Religion/livsanskuelse*, Nordisk Forlag A/S, København, 324

Hjemmesider

Den Store Danske Encyklopædi – online (DSDE):

- 2009a ”helvede”,
http://www.denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Religion_og_mystik/Primitiv_religion/Helvede?highlight=gehenna (set 20.12.10)
- 2009b ”mezuzah”,
http://www.denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Religion_og_mystik/J%C3%B8dedommen/mezuzah?highlight=mezuzah (set 20.12.10)
- 2009c “tefilin”,
http://www.denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Religion_og_mystik/J%C3%B8dedommen/tefillin?highlight=tefillin (set 20.12.10)